

С. О. Науменко,
канд. пед. наук,
лабораторія оцінювання якості освіти
Інституту педагогіки НАПН України (м. Київ)

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

У статті розкрито зміст понять: моніторинг, педагогічний моніторинг, моніторинг навчальних досягнень учнів, інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів; описано методика застосування інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема, використання тестів. Представлено зміст завдань відкритого і закритого типу; пояснено відмінність між ними та наведено їх приклади.

Ключові слова: моніторинг, педагогічний моніторинг, моніторинг навчальних досягнень учнів, інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів, тест, тестові завдання, завдання закритого типу, завдання відкритого типу.

Светлана Науменко

Инструментарий реализации мониторинга учебных достижений учащихся

В статье раскрыто содержание понятий: мониторинг, педагогический мониторинг, мониторинг учебных достижений учащихся, инструментальный мониторинг учебных достижений учащихся; описана методика применения инструментария реализации мониторинга учебных достижений учащихся в общеобразовательных учебных заведениях, в частности, методика использования тестов. Представлено содержание

заданий открытого и закрытого типа; объясняется различие между ними и приведены их примеры.

Ключевые слова: мониторинг, педагогический мониторинг, мониторинг учебных достижений учащихся, инструментарий реализации мониторинга учебных достижений учащихся, тест, тестовые задания, задания закрытого типа, задания открытого типа.

Svetlana Naumenko

Toolkit implementation of monitoring of disciple achievements

The article explores the meaning of monitoring, pedagogical monitoring, monitoring of disciple achievements and tools of monitoring disciple achievements; described the technique of tools applying for monitoring of learning achievements of disciple in secondary schools, including the tests. Submitted the contents of tasks that are open and closed types, explained the difference between them and their examples are given.

Key words: *monitoring, pedagogical monitoring, monitoring of disciple achievements, tools of monitoring disciple achievements, test, tests, tasks closed type, open type tasks.*

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. міжнародна спільнота визнала якісну освіту однією з необхідних умов успішного розвитку будь-якої країни. Стратегія якості освіти становить основу освітньої політики багатьох країн світу, у тому числі й України. Згідно з «Національною доктриною розвитку освіти», затвердженою Указом Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 р., забезпечення якості освіти – «національний пріоритет і передумова національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту».

Одним із засобів управління якістю освіти, інструментом її удосконалення і поліпшення є моніторинг. Створення в Україні національної

системи моніторингу якості освіти проголошено постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1095 від 25 серпня 2004 р.) і «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1312 від 31 грудня 2005 р.), Указами Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (№ 244 від 20 березня 2008 р.) і «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 926/2010 від 30 вересня 2010 р.).

Аналіз останніх досліджень. Теорію освітнього моніторингу і напрями його впровадження у навчальних закладах висвітлено в працях українських і зарубіжних науковців Г. Азгальдова, О. Ануфрієвої, Г. Гунти, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Кальней, О. Локшиної, Т. Лукиної, О. Ляшенка, А. Майорова, В. Олійника, Е. Райхмана, С. Шишова та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити зміст поняття «інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів» та представити методику його застосування у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема, використання тестів.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Т. Лукіна, *моніторинг* – це «система збирання, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі» [1, с. 519].

Залежно від засобів, що використовуються для проведення моніторингу дослідниця виділяє такі його види: педагогічний, соціологічний, психологічний, медичний, економічний, демографічний [1, с. 519].

Педагогічний моніторинг являє собою систематичне безперервне контролююче відстежування якісних результатів навчання, виховання й розвитку учнів у системі «вчитель-учень». Він є формою організації,

збирання, збереження, обробки й поширення інформації про стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів.

Об'єктами педагогічного моніторингу є:

а) ресурси, що вкладаються в освіту (стан шкільних будівель; умови проживання вчителів; шкільні меблі; шкільне обладнання; шкільні лабораторії; загальна кількість учнів; вік, клас та стать учнів; кількість повних учительських ставок; співвідношення кількості учнів і вчителів; наповнюваність класів);

б) освітній процес (навантаження вчителів, тобто кількість годин на тиждень; структурування змісту освіти та навчальних програм; розподіл годин по предметах або предметних лініях; кількість предметних годин на клас; інспектування тощо);

в) результат освітнього процесу (індивідуальні досягнення учнів з ключових дисциплін; кількість учнів, що склали випускні іспити; їхні професійні успіхи тощо) [4, с. 43–44].

Індивідуальні досягнення учнів з ключових дисциплін є об'єктом педагогічного моніторингу, тому **моніторинг навчальних досягнень учнів** входить до складу педагогічного моніторингу.

За дослідженням Л. Кашкарьової, моніторинг навчальних досягнень учнів – це «організація, збирання, обробка і поширення інформації про процес засвоєння учнями навчального матеріалу згідно із Державним освітнім стандартом» [2, с. 9]. Він передбачає систематичне спостереження за станом навчальних досягнень учнів, прогнозування і вдосконалення цього стану.

Моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюється шляхом контролю й оцінювання. Проте, на відміну від контролю й оцінювання, він реалізує зворотній зв'язок у навчанні, який дає змогу оперативно реагувати і в разі потреби коригувати навчальний процес.

Інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є методи перевірки навчальних досягнень, а саме: усна перевірка (бесіда;

розповідь учня; пояснення до малюнка, схеми, діаграми, картосхеми тощо); *письмова* перевірка (самостійні й контрольні роботи; виконання графічних, тестових завдань тощо); *практична* перевірка (розв'язування задач; виконання завдань за допомогою підручника, статистичної таблиці, атласу, контурної карти тощо; спостереження за об'єктами або явищами та ін.).

На відміну від контролю та оцінювання, мета моніторингу навчальних досягнень учнів полягає в тому, щоб: 1) за допомогою інструментарію визначити прогалини в знаннях, уміннях і навичках кожного учня згідно із Державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учня; 2) ліквідувати прогалини внаслідок організації повторного засвоєння знань та вироблення в учнів умінь і навичок на наступних уроках.

Більш докладно спинимося на такому виді інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів, як **тест**. Адже нині тести є одним з найбільш популярних методів перевірки навчальних досягнень учнів. Вони містяться у підручниках і навчальних посібниках (зошитах для практичних робіт, зошитах для тематичних робіт тощо), широко використовуються для поточного й тематичного оцінювання та в міжнародних і вітчизняних дослідженнях для оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл, у тому числі у Зовнішньому незалежному оцінюванні навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти (ЗНО), що проводиться в Україні щороку з 2006 р., у Міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що здійснюється за проектом TIMSS, і проводилося в Україні у 2007 і 2011 рр.

Тест являє «собою сукупність завдань з певної галузі знань або навчального предмета, що дозволяє кількісно оцінити знання, вміння, навчальні досягнення і компетентність учнів» [1, с. 902].

Тест складається із **тестових завдань**. Тестове завдання – це «основна складова частина тесту [3, с. 13]». Воно містить інструкцію для учнів, текст

завдання (запитання), має однозначно правильну відповідь і характеризується набором показників.

За дослідженнями О. Майорова, є два типи (дві форми) тестових завдань: завдання закритого типу і завдання відкритого типу [3, с. 98].

У завданнях *закритого типу* тестований (учень, студент тощо) вибирає відповідь (відповіді) із запропонованих варіантів; у завданнях *відкритого типу* – відповідь формулює самостійно. До завдань закритого типу належать такі завдання: завдання альтернативних відповідей; з вибором однієї або кількох правильних відповідей із запропонованих варіантів; на встановлення відповідності; на знаходження зайвого; на встановлення логічної послідовності тощо. До завдань відкритого типу відносяться завдання-доповнення; завдання вільного викладу (з відкритою відповіддю). Коротко розкриємо зміст кожного виду завдань та наведемо їх приклади з географії.

Завдання закритого типу

Завдання альтернативних відповідей передбачають наявність лише двох варіантів відповідей: «так або ні», «правильно або неправильно» тощо.

Приклад такого виду завдання.

Для кожного твердження вибери варіант відповіді «так» або «ні» і підкресли її.

До невичерпних природних ресурсів належать:

- а) припливи і відпливи.....ТАК / НІ;
- б) ґрунти.....ТАК / НІ;
- в) водні ресурси.....ТАК / НІ;
- г) енергія Сонця.....ТАК / НІ;
- д) внутрішнє тепло Землі.....ТАК / НІ;
- е) мінеральні ресурси.....ТАК / НІ.

У завданнях з вибором однієї або кількох правильних відповідей із запропонованих варіантів до кожного завдання пропонуються не менше як чотири відповіді (дистрактори). Усі відповіді, крім правильних, мають бути правдоподібними, привабливими для вибору, дібраними за однією основою,

типом чи концепцією, але не частково правильними і не повинні неоднозначно тлумачитись. Зазвичай дистрактори добираються з урахуванням типових помилок тестованих.

Інструкції щодо способів виконання завдань цього виду можуть бути такими: «обведи номер відповіді, яку ти вважаєш правильною»; «запиши номер правильної відповіді»; «із запропонованих варіантів відповідей вибери дві (три) і познач їх знаком (+)»; «вибери правильну відповідь і запиши букву, якою вона позначена» тощо.

Приклади цього виду завдань.

1. Що утворює річкову систему? Познач знаком (+).

О Система річок однієї країни.

О Річки двох суміжних басейнів.

О Сукупність річок.

О Річка з усіма її притоками.

2. Які головні властивості тропічних повітряних мас? Обведи літеру з правильною відповіддю.

А) Вони жаркі й сухі.

Б) Вони жаркі й вологі.

В) Вони холодні й сухі.

Г) Вони холодні й вологі.

Умову завдань на встановлення відповідності (утворення логічних пар) становлять два стовпчики елементів, які не обов'язково мають бути однаковими за кількістю. Щоб унеможливити вгадування, один з елементів може бути невідповідним, але однорідним. Тестований має порівняти елементи двох стовпчиків і встановити відповідність між ними.

Інструкції до завдань цього виду: «з'єднай лініями відповідні елементи...», «вкази стрілочками відповідність між...», «установи відповідність між... Відповідь запиши поєднанням відповідних букв і цифр» тощо.

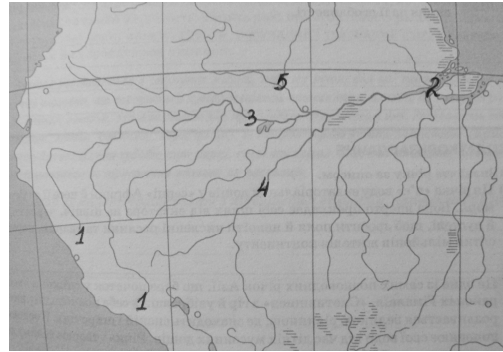
Приклади завдань.

1. З'єднай стрілочками типи водного режиму річки з їх найхарактернішими ознаками.

	● замерзання води в річці.
Повінь ●	● раптове підвищення рівня води в річці.
Межень ●	● найнижчий рівень води в річці.
Льодостав ●	● щорічне підвищення рівня води в річці в одну й ту саму
Паводок ●	пору року.
	● танення води в річці.

2. Установи відповідність між цифрами, якими на малюнку позначено елементи річкової долини, з їх назвами. Відповідь запиши поєднанням відповідних цифр і букв.

- А. Витік
 Б. Гирло
 В. Річище
 Г. Права притока

3. Серед поданих назв островів вибери ті, які мають вулканічне, материкове та коралове походження, і запиши їх.

Острови: Курильські, Нова Гвінея, Гренландія, Гавайські, Великий Бар'єрний риф, Нова Зеландія, Великобританія.

Вулканічні острови: _____

Материкові острови: _____

Коралові острови: _____

У завданнях на знаходження зайвого з переліку об'єктів (назв, термінів, понять, чисел тощо) тестований вибирає і виділяє (підкреслює, закреслює тощо) один або кілька об'єктів, які не пов'язуються з іншими об'єктами певною ознакою.

Інструкції до цього виду завдань: «обведи номер того, що є зайвим»; «підкресли назву зайвого об'єкта»; «запиши букву, якою позначено те, що є зайвим» тощо.

Приклади завдань.

1. У рядку слів знайди зайве і підкресли його.

Річка, море, затока, півострів, озеро.

2. Підкресли назви географічних об'єктів, які є частинами океану.

Річка, болото, затока, льодовик, озеро, море, протока.

3. Закресли слова, які помилково потрапили в речення.

До внутрішніх процесів Землі належать вертикальні й горизонтальні рухи земної кори та діяльність людини.

У завданнях на встановлення логічної послідовності потрібно встановити правильну послідовність проведення певних характеристик (подій, етапів, фактів, об'єктів тощо), де цифрі 1 має відповідати перша характеристика, цифрі 2 – друга і т.д.

Приклади завдань.

1. Установи послідовність розташування внутрішніх шарів, з яких складається Земля:

_____. Мантія

_____. Ядро.

_____. Астеносфера.

_____. Земна кора.

2. Установи послідовність розташування природних зон з півночі на південь (у Північній півкулі):

А. Савани.

Б. Арктичні пустелі.

В. Твердолисті ліси і чагарники.

Г. Мішані ліси.

Відповідь: _____.

Завдання відкритого типу

У завданнях-доповненнях тестованому пропонується дописати слово (знак або символ). Цей вид завдань здебільшого використовують для перевірки рівня засвоєння предметної термінології, визначень, фактичного матеріалу, дат тощо.

Приклади завдань.

1. Розпізнай расу за наведеними ознаками.

Чорне пряме волосся, жовтуватий колір шкіри, вузький розріз очей – це ознаки _____ раси.

2. Заповни пропуски.

Пора року, коли озеро Чад досягає найбільших розмірів, – це _____.

Єдине з Великих Африканських озер, яке утворилося не в розломі, а у великому і порівняно неглибокому зниженні, – це озеро _____.

У завданнях з відкритою (вільною) відповіддю тестовані дають вільні відповіді на запитання, без обмежень. Але завдання мають бути сформульовані таким чином, щоб передбачали наявність тільки однієї правильної відповіді. Зміст таких завдань здебільшого зводиться до вимоги обґрунтувати чи пояснити відповідь.

Приклади завдань.

1. Подумай і поясни, що відбувається з горами, якщо:

а) земна кора в цій місцевості перестає підніматися _____
_____;

б) збільшується швидкість підняття місцевості _____
_____.

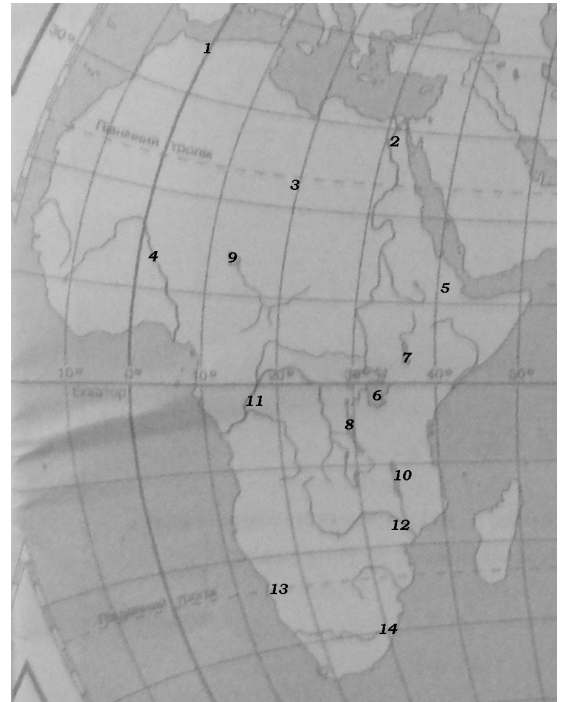
2. Поміркуй, де більше водяної пари в повітрі – у пустелях чи в лісах. Чому? _____
_____.

Комбіновані завдання містять елементи завдань закритого і відкритого типів.

Приклад завдання.

Установи відповідність між наведеними характеристиками географічних об'єктів і цифрами, якими їх позначено на фрагменті контурної карти. У таблицю запиши їх назви і цифри.

<i>Характеристики географічних об'єктів Африки</i>	<i>Назви географічних об'єктів і цифри, якими їх позначено на фрагменті карти</i>
Найнижча точка	
Найглибше озеро	
Найповноводніша річка	
Пустеля, утворення якої пов'язане з холодною прибережною течією	

Основними умовами використання тестових завдань як інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів і як методу перевірки їхніх навчальних досягнень є: 1) відповідність змісту тестового завдання змісту навчального матеріалу та державним вимогам до рівня загальноосвітньої підготовки учнів; 2) використання в одній роботі щонайменше як двох видів завдань; 3) подібність тестових завдань до завдань, які використовуються у міжнародних і вітчизняних дослідженнях оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл; 4) вперше будь-який вид тестового завдання повинен використовуватися на уроці, де вчитель пояснює учням, як потрібно виконувати цей вид завдань. Лише після цього завдання цього виду можуть використовуватися під час тематичного оцінювання.

Тестові завдання доцільно використовувати для поточного, тематичного й підсумкового контролю навчальних досягнень учнів. Їх зміст має відповідати змісту навчальних програм, а не підручників.

Висновки. Усі методи перевірки навчальних досягнень учнів (практичні роботи, усні відповіді, тестові завдання, задачі) можуть бути інструментарієм реалізації моніторингу їхніх навчальних досягнень. Адже за їх допомогою можна визначити рівень навчальних досягнень учнів і їхню компетентність та втрутитися у процес навчання, щоб підвищити його якість. Однією з умов використання інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є проведення після поточного чи тематичного оцінювання «роботи над помилками». Під час цієї «роботи» кожний учень має усвідомити причини виникнення своїх помилок. Адже метою моніторингу навчальних досягнень учнів є виявлення конкретних досягнень учнів з кожного предмета і слідкування за рівнем їх зростання.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія освіти / [Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Кашкарьова Л. Р. Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. Р. Кашкарьова. – К., 2005. – 21 с.
3. Майоров А. Н. Теория и практика создания тестов для системы образования для системы образования. [Как выбирать, создавать и использовать тесты для целей образования] / А. Н. Майоров. – М. : Народное образование, 2000. – 352 с. – (Профессиональная библиотека учителя).
4. Моніторинг стандартів освіти / [за ред. Альберта Тайджмана і Т. Невіллі Послтвейта ; пер. з англ. Ірини Пилипчук]. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с. – (Серія : Освіта).

Науменко С. О. Інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів / Науменко С. О. // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 22. – С. 131–135.